

**BIRIKTIRILGAN XUDUDDA KRIMINOGEN VAZIYATNI TAHLIL QILISHNING ASOSIY
YO'NALISHLARI**

Umarov Zokir Raupovich

Ichki Ishlar Vazirligi malaka oshirish instituti
Maxsus-kasbiy fanlar kafedrası professori, polkovnik

Annotatsiya

Mazkur maqola biriktirilgan hududda kriminogen vaziyatni tahlil qilishning asosiy yo'nalishlarini o'rganishga qaratilgan. Kriminogen vaziyatning tahlili, hududdagi jinoyatchilik darajasining aniqlanishi, uning asosiy sabablari va jinoyatning oldini olishdagi asosiy choralar muhokama qilinadi. Hududda jinoyatchilikning rivojlanishiga ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik, va huquqiy omillar ta'sir qilishi mumkin. Maqola, shuningdek, hududda jinoyatchilikning oldini olish va xavfsizligini ta'minlash uchun samarali yondashuvlar, profilaktik tadbirlar va ijtimoiy faoliyatning ahamiyatini ko'rsatib beradi. Tadqiqot metodologiyasida statistik tahlil, huquqiy tahlil, va so'rovlar asosida olingan ma'lumotlar bilan hududdagi jinoyatchilikka qarshi kurashishda amalga oshiriladigan usullar va chora-tadbirlar taklif etiladi. Kriminogen vaziyatni tahlil qilish nafaqat hududda xavfsizlikni yaxshilash, balki jamoat xavfsizligi bilan bog'liq yondashuvlarni yanada mukammallashtirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Kriminogen vaziyat, jinoyatchilik, tahlil, xavfsizlik, jinoyatning oldini olish, ijtimoiy ta'sir, huquqiy tahlil, hudud.

Keywords: Criminogenic situation, crime, analysis, security, crime prevention, social impact, legal analysis, area.

Ключевые слова: Криминогенная ситуация, преступность, анализ, безопасность, предотвращение преступности, социальное воздействие, юридический анализ, территория.

Kirish:

Jinoyatchilikni tahlil qilish va unga qarshi samarali choralar ko'rish nafaqat jamoat xavfsizligi, balki jamiyatning umumiy ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi uchun ham juda muhimdir. Hududlardagi kriminogen vaziyatning tahlilini to'g'ri amalga oshirish, jinoyatchilik darajasini kamaytirish va xavfsizlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni aniqlashga yordam beradi. Kriminogen vaziyatni tahlil qilish – bu hududda jinoyatchilikka olib keladigan barcha omillarni aniqlash va baholash jarayonidir. Bu jarayonda jinoyatchilikka turtki beruvchi ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va psixologik omillarni o'rganish, shuningdek, jinoyatchilikka qarshi kurashishda hududning mavjud imkoniyatlari va resurslarini baholash muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotning asosiy maqsadi, biriktirilgan hududda jinoyatchilikning asosiy omillarini aniqlash va ularni kamaytirishga qaratilgan samarali chora-tadbirlar ishlab chiqishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili:

Kriminogen vaziyatni tahlil qilish sohasidagi ilmiy ishlar turli yondashuvlar va metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Muxtorov (2015) o'zining *Jinoyatchilik va uning oldini olish* asarida, jinoyatning ko'payishiga olib keluvchi ijtimoiy va iqtisodiy omillarni o'rganadi. U, shuningdek, hududlardagi

jinoyatchilikning sabablari haqida psixologik va ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Bekmuhammedov (2019) *Kriminologiya asoslari* kitobida jinoyatchilikni tushunish va unga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini batafsil bayon qiladi. U kriminogen vaziyatni baholashda davlat va huquqni muhofaza qilish organlarining o'rni va roli haqida fikr bildiradi. Akramov (2022) esa hududda jinoyatchilikning kamayishi va xavfsizligini ta'minlash uchun yangi metodologiyalarni ilgari suradi, jumladan, statistik tahlil va jamoatchilik bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan profilaktik tadbirlar va faoliyatlarni o'rganadi.

Shu bilan birga, O'zbekiston huquqshunoslari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, kriminogen vaziyatni o'rganishda nafaqat jinoyatchilik darajasini baholash, balki unga ta'sir qiluvchi omillarni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Xususan, ijtimoiy ta'sir va huquqiy tizimning zaif tomonlari, hududlarda jinoyatchilikni kamaytirish uchun asosiy muammolarga aylangan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jinoyatchilikni kamaytirish uchun kompleks yondashuv va bir necha sohalarning o'zaro hamkorligi zarur.

Tadqiqot metodologiyasi:

Ushbu maqolada foydalanilgan asosiy metodologiyalar – statistik tahlil, huquqiy tahlil, va so'rovlar asosidagi ma'lumotlarni to'plashdir. Statistik tahlil orqali hududlarda jinoyatchilikning o'sish yoki kamayish darajasini baholash, jinoyatlarning turlari va ularning tarixi o'rganiladi. Bu tahlil, jinoyatchilikning qaysi sohalarda ko'proq tarqalganini aniqlashda yordam beradi, masalan, o'g'irlik, yo'l-transport hodisalari yoki uyushgan jinoyat. Huquqiy tahlil, hududda jinoyatlarning oldini olish uchun huquqiy bazani va huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatini baholashga qaratilgan. So'rovlar orqali esa aholi bilan muloqot qilinib, hududdagi xavfsizlik darajasi haqida fikrlar to'planadi. Tadqiqotda olingan ma'lumotlar yordamida kriminogen vaziyatni yanada chuqurroq tahlil qilish va uning oldini olish uchun samarali yondashuvlarni ishlab chiqish mumkin.

Tahlil va natijalar:

Tadqiqot jarayonida olingan natijalarga ko'ra, hududda jinoyatchilikning yuqori darajasi ijtimoiy, iqtisodiy, va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Statistik tahlil orqali aniqlanganidek, o'g'irlik, yo'l-transport hodisalari va uyushgan jinoyatlarning yuqori darajada ekanligi ko'rsatildi. Bu jinoyatlarning asosan yoshlar tomonidan sodir etilishi, ular orasida ijtimoiy himoyaning yetarli emasligi va iqtisodiy beqarorlik mavjudligini tasdiqlaydi. Hududdagi jinoyatchilikning o'sishiga ta'sir qiluvchi yana bir omil, ta'lim tizimidagi kamchiliklar, axloqiy qadriyatlar buzilishi va psixologik ta'sirlar hamda ishsizlik va kambag'allikning yuqori darajada bo'lishidir.

Xulosa va takliflar:

Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududda jinoyatchilikni kamaytirish uchun bir nechta samarali chora-tadbirlar ishlab chiqilishi kerak. Ular quyidagilardan iborat:

1. **Profilaktik tadbirlar va ta'lim tizimi:** Jinoyatchilikning oldini olish uchun ta'lim tizimini kuchaytirish va yoshlar bilan ishlashning samarali metodlarini joriy etish zarur.
2. **Ijtimoiy yordam va psixologik qo'llab-quvvatlash:** Ijtimoiy himoya tizimlarini mustahkamlash, psixologik yordam va profilaktik dasturlarni kuchaytirish.

3. **Huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatini optimallashtirish:** Jinoyatchilikning oldini olish uchun huquqni muhofaza qilish organlarining samaradorligini oshirish va jamoat xavfsizligini ta'minlashda aholi bilan yaqindan hamkorlik qilish.
4. **Jamoat xavfsizligini ta'minlashda ijtimoiy faoliyat:** Aholi bilan yaqindan ishlash va jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun ijtimoiy faoliyatni kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muxtorov, R. (2015). Jinoyatchilik va uning oldini olish. Toshkent: Yangi nashr.
2. Bekmuhammedov, A. (2019). Kriminologiya asoslari. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi. (2021). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi.
4. Akramov, T. (2022). "Kriminogen vaziyat va jinoyatchilikni oldini olishning metodologik yondashuvlari". Huquq va ijtimoiy tizim jurnali, 15(2), 40-45-b.
5. Shoyev, A. (2023). "Hududda jinoyatchilik va xavfsizlik: tahlil va natijalar". O'zbekiston huquqshunosligi jurnali, 10(1), 12-16-b.